

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

Fakulta humanitních studií

Institut mezioborových studií Brno

Rozbor příčin ztráty domova a rodiny

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Jaroslav Nevoránek, CSc.

Vypracoval:

Aleš Čermák

Brno 2007

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Rozbor příčin ztráty domova a rodiny“ zpracoval samostatně a použil jen literaturu uvedenou v seznamu literatury, který je v práci uveden.

Humpolec 5. dubna 2007

.....
Aleš Čermák

Poděkování

Děkuji panu doc. PhDr. Jaroslavu Nevoránkovi, CSc. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěl poděkovat své manželce Marcele za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce, a které si nesmírně vážím.

Aleš Čermák

OBSAH

Úvod	2
1. Charakteristika rodiny	3
1.1 Struktura	3
1.2 Funkce rodiny	4
1.3 Historický vývoj manželství a rodiny	5
1.4 Trendy příznačné pro industriální společnost naší doby	6
1.5 Problémy současné rodiny	7
2. Demografické údaje o rodině	8
2.1 Vývoj obyvatelstva v roce 2005	8
2.2 Rozvodovost	10
2.3 Rodina jako socializační činitel	14
2.4 Legislativní aspekty rodiny a pojetí rodiny v EU	16
2.5 Mužská a ženská role v současnosti	17
3. Negativní vlivy působící na rozpad manželství a rodiny	20
3.1 Faktory ovlivňující rodinu a manželství	20
3.2 Návykové chování a závislost	23
3.2.1 Alkohol	24
3.2.2 Závislost na nealkoholových drogách	29
3.2.3 Patologické hráčství	32
3.3 Podnikání	33
3.4 Životní osudy a tragédie	35
Závěr	39
Resumé	40
Anotace	41
Literatura a prameny	42

Úvod

Psychologie zjistila, že od samého pravěku vývoj do lidstva zabudoval prosociální citění a chování. Kdyby tomu tak nebylo a lidé by k sobě nedokázali být od počátku své existence solidární, kdyby si navzájem nepomáhali, tak by člověk zřejmě už dávno vyhynul, neboť byl velmi dlouho ohroženým druhem. Přežití umožnila člověku schopnost navazovat vzájemné vztahy a vytvářet společenství. S druhými lidmi se člověk nejtěsněji stýká většinou ve vlastní rodině. A právě o rodině se dnes obecně říká a píše, že je v krizi. Především je třeba říci, že rodina je velice konzervativní společenský útvar. To potvrzují mnohé odborné studie, které na rozdíl od rozšířených představ o rozpadu klasické rodiny ukazují, že určité základní tradiční normy a principy jsou i v dnešních rodinách zachovány a jsou k nim vedeny i děti.

Tato práce je strukturována do tří hlavních částí. V první části je charakterizována rodina a její struktura. Dále jsou zde definovány hlavní funkce rodiny, formy manželství a některé problémy současné rodiny. Druhá část se věnuje demografickým údajům – vývoj obyvatelstva v roce 2005, rozvodovost, rodina jako socializační činitel, legislativní aspekty rodiny a pojetí rodiny v EU, mužská a ženská role v současnosti. V poslední části jsem se pokusil charakterizovat pro mě tři hlavní nejdůležitější faktory, které způsobují rozpad manželství, rodiny a domova. Těmi jsou návykové chování a závislost, podnikání, životní osudy a tragédie.

1. Charakteristika rodiny

Rodina je svazek dvou lidí, kteří žijí ve společné domácnosti, vzniká manželstvím, pokrevním příbuzenstvím nebo adopcí. Vítek definuje rodinu jako na sňatku nebo příbuznosti založenou malou sociální skupinu, jejíž členové jsou zainteresováni na společném prožívání a vzájemné pomoci.^{/1}

Z hlediska sociální psychologie klasifikujeme rodinu jako sociální skupinu primární, malou a neformální. Neformální malá skupina vzniká vzájemným působením jejich členů, podnětem může být fyzická přitažlivost, společné zájmy apod. Jedinec nemusí respektovat pevná pravidla, předpisy a nařízení, naopak požadavky na postoje a chování členů se vytváří v průběhu její existence. Primární skupina je charakteristická důvěrnými vztahy, intimní atmosférou, silnou citovou fixací mezi jednotlivými členy, velkou soudružností. V malé skupině se všichni její členové znají, komunikují spolu, tvoří společné cíle, normy a spojují je trvalejší svazky.

Rodina je též společenskou institucí, tedy zařízením, které je právně uznávané, vymezené a normované. V současné rodině vymezujeme funkce - úkoly, které musí tato skupina plnit, povinnosti - role, které musí plnit její členové, okolnosti - za nichž má rodina existovat, normy - podle kterých se může právně zrušit a povinnosti - které na sebe berou členové rodiny po rozvodu.

1.1 Struktura

Struktura rodiny je tvořena jednak součtem jejích členů tedy složek, souhrnem vzorců chování a pravidel, které se mezi nimi rozvíjí, kterými se jejich vzájemné vztahy řídí.

Rozeznáváme následující typy rodinné struktury:

- a) Rodina
 - orientační – primární (výchozí, tedy rodina ve které jedinec vyrůstá)
 - rozmnožovací – sekundární, prokreační (nově založená rodina, kterou jedinec zakládá v dospělém věku zpravidla uzavřením manželství a ve které se mu narodily děti)

^{/1} Vítek, K.: Problémy manželské rovnováhy. Praha, Svoboda 1985

b) Rodina

- nukleární (dvougenerační – soužití manželského páru a jejich svobodných dětí, používá se též pojmu rodina atomární, manželská nebo párová)
- vícegenerační – širší (soužití s dalšími členy rodiny např. prarodiče, tety, strýcové apod.)

c) Rodina

- prvotní (založená dvěma svobodnými, bezdětnými lidmi)
- druhotná (založená rozvedenými nebo ovdovělými manžely)
- rodičovského typu
- nerodičovského typu

d) Rodina

- úplná (tradiční rodinu tvoří rodiče – otec, matka a jejich děti)
- neúplná (vzniká rozvodem nebo úmrtím otce, matky, popřípadě obou rodičů, druhou možnost tvoří soužití svobodné matky s dítětem)

e) Rodina

- přirozená (rodičovského typu)
- zájmová neboli účelová (nerodičovského typu), která se praktikuje především v asijských státech. Mezi partnery neexistuje hospodářská vazba a hlavním motivem je zde zplození dítěte.

1.2 Funkce rodiny

Jedna z hlavních funkcí rodiny ve společnosti je **biologicko-reprodukční** neboli **generativní role**. Rodina je místem legalizovaného pohlavního styku a místem, kde probíhá reprodukční proces. Sexuální život v manželství je součástí harmonického soužití a důležitý faktor duševní rovnováhy obou partnerů. Reprodukční funkce má velký význam pro rodinný život, neboť podmiňuje přechod k rodičovství.

Společensky důležitá je **funkce výchovná – socializační** bezprostředně navazující na funkci reprodukční, která je velmi nestálá v čase a prostoru. V období totalitním se socializační funkce rodiny potlačovala a propagoval se státní systém, především jeho organizovaná výchova. V současnosti se stále v různých evropských zemích vedou diskuse o formách domácí i mimodomácí socializace dětí. Všichni se

shodují v jednom, že rodina a její výchovná funkce spočívá především v přípravě dítěte na život ve společnosti, na budoucí profesi a sociální funkci ve společnosti.

Materiální – sociálně ekonomická funkce rodiny není bezprostředně závislá na přítomnosti dítěte. Zabezpečuje uspokojování materiálních a kulturních potřeb všech členů. V současnosti se dostává na okraj rodinného prostředí a je zajišťována jinými sociálními institucemi.

Výsadní místo má v rodinném životě **funkce regenerační a podpůrná**. Rodina zajišťuje jednak emocionální bilanci jednotlivých členů – potřebu lásky, soucitu, porozumění apod. Na straně druhé poskytuje finanční a hmotnou podporu. Zdravá rodina tak zaručuje výchovu zdravých a emocionálně stabilních potomků.

Neméně důležitá je také **funkce ochranná a poskytování bezpečí**. Rodina je místem jistoty a bezpečí pro všechny své členy.

Na základě plnění jednotlivých funkcí hodnotíme funkčnost rodiny. Ani jednu z výše uvedených funkcí nemůžeme podceňovat, neboť je-li narušena kterákoliv z nich, je zpravidla narušena stabilita rodiny jako celku. Pokud rodina neplní své základní funkce hovoříme o rodině dysfunkční. Míra této dysfunkčnosti je důležitým kritériem rozvodového kalkulu.

1.3 Historický vývoj manželství a rodiny

Manželství je relativně trvalé emocionální, intelektuální, sexuální soužití, společné hospodaření muže a ženy, stvrzené určitou institucí (církve, stát). Společenským účelem manželství je založení rodiny a zplození potomků. V moderní západní společnosti je povolena pouze monogamie, toleruje se ale vyšší míra rozvodovosti a uzavírání nového sňatku.

V dějinách existovalo mnoho forem manželství a rodiny. Známý americký právník a etnograf L.H. Morgan uvádí etapy vývoje rodiny:

- promiskuita, kterou vnímá jako předstupeň mateřského a otcovského práva, skupinového manželství a monogamie

- rodiny typu punalua – skupinové manželství, zahrnující všechny bratry s jejich ženami nebo skupinu sester s jejich muži
- polygamie (mnohosnubné)
- monogamie (jednosnubné) ^{/2}

V civilizovaných zemích existují dvě formy manželství:

1. Monogamie - jednosnubné manželství - trvalé soužití jednoho muže s jednou ženou
2. Polygamie - mnohosnubné manželství
 - a) Polygonie - mnohoženství založená na trvalém soužití jednoho muže s několika manželkami, privilegium pro mocné muže a znak jejich moci, v některých oblastech Asie a Afriky;
 - b) Polyandrie - mnohomužství charakteristická trvalým soužitím jedné ženy s několika muži, obvykle bratry - v Tibetu, v Indii nebo v Tichomoří.

1.4 Trendy příznačné pro industriální společnosti naší doby

- Tendence uzavírat sňatek v mladém věku (v 80. letech) a naopak tendence odkládat sňatky a rození dětí na dobu co nejdelší (90. léta).
- Tendence ve větší míře zakládat rodinu neformálně, bez legálního sňatku. (Takto nesezdaná soužití jsou spokojenější než sezdané páry, ale v čase méně stabilní).
- Větší míra rozvodovosti.
- Pokles ochoty lidí po rozvodu vstupovat do dalšího svazku a mít další děti.
- Tendence omezovat počet dětí v rodině, popř. nemít děti vůbec.
- Prodlužování doby, po kterou děti a rodiče žijí spolu.
- Prosazování individuálních zájmů nad zájmy rodinnými na jedné straně, prorodinné tendence na straně druhé v případě zakládání rodinných firem.
- Převaha dvougeneračních rodin. ^{/3}

^{/2} Vítěk, K.: Problémy manželské rovnováhy. Praha, Svoboda 1985, s. 40

^{/3} Kraus, B., Poláčková, V. a kol.: Člověk – prostředí – výchova. Praha, Paido, 2001

1.5 Problémy současné rodiny

1. Problém rovnoprávnosti muže a ženy - na jedné straně absolutní právní, ekonomická rovnoprávnost, na druhé straně boj o dominanci ve vztahu.

2. S nárůstem vzdělání u žen začíná i jiná dělba práce mezi mužem a ženou. Dříve byla striktně vymezena mužská a ženská role. V současnosti je ženská role aktivnější a má širší rozsah. To, co dříve dělali jen muži je žena nucena zvládnout také, současně se navíc od ní očekává to, co je dáno tradicí a biologickou přirozeností.

3. Problémy ve vztahu k dětem - nedostatek citů ve výchově, které vedou k citové deprivaci, výchovný praktikismus, kdy rodiče vychovávají děti k účelovému jednání a nevštěpují jim etické normy, fetišizace dětí - vysoké hodnocení dítěte bez ohledu na jeho reálné schopnosti, zbožnění dítěte a kult dítěte, centrem pozornosti je dítě, které si může dovolit vše.

4. Manželství přestalo plnit funkci ekonomického zabezpečení. Pro velkou část obyvatelstva není předpokládán konec manželství smrt. 40 % prvních manželství se rozvádí.

5. Sílí potřeba ne mnoha dětí, ale mít dítě schopné kvalifikace a kvalifikované - výchova k lidství, výchova srdce, charakteru. Tradice přestává hrát ve výchově nejdůležitější úlohu. Pod vzděláním se nerozumí v první řadě školsky nabyté vědomosti, ale vzdělávání osobnosti v rodině. Investice do lidského kapitálu budou stále důležitější.

2. Demografické údaje o rodině

2.1 VÝVOJ OBYVATELSTVA V ROCE 2005

V první polovině 90. let prodělala Česká republika prudké změny v populačním vývoji. V současné době se vývoj populace stabilizoval a probíhá bez výraznějších výkyvů a změn. Na straně druhé i rok 2005 byl zajímavý z hlediska demografického. Stejně jako v roce 2003 a 2004, se počet obyvatel České republiky zvýšil i v loňském roce.

Celkem přibylo 30,5 tisíce obyvatel, když v roce 2004 to bylo 9,1 tisíce a 8,2 tisíce v roce 2003, za poslední tři roky tedy dohromady 47,8 tisíce osob. Počet obyvatel vzrostl i přes úbytek obyvatel, ten však byl v loňském a předloňském roce nižší než v letech předchozích. V roce 2005 zemřelo o 5,7 tisíc více osob než se narodilo, v roce 2004 mírně nad 9,5 tisíce. V minulých letech se úbytek pohyboval kolem 15-20 tisíc osob ročně. Úbytky zaznamenané v předcházejících dvou letech, jsou nejnižší v historii záporných čísel přirozené měny. Mezi hlavní příčiny řadíme vyšší počet narozených dětí.

V roce 2005 se v České republice živě narodilo 102,2 tisíce dětí. Přestože se jedná o zvýšení porodnosti oproti roku 2004 (počet živě narozených poprvé klesl pod sto tisíc), zůstává úroveň plodnosti v České republice velmi nízká. Na jednu ženu v reprodukčním věku stále připadá průměrně méně než 1,3 dítěte - přesněji v roce 2005 to bylo 1,28 dítěte. Je třeba si uvědomit, aby se populace nezmenšovala, je nutná plodnost mírně nad dvě děti narozené jedné ženě. I v loňském roce pokračuje trend rození dětí až v pozdějším věku - průměrný věk matek při narození prvního dítěte dosahuje 26,6 let. Je statisticky zaznamenán meziroční nárůst o 0,3 roku.

Zvyšuje se také počet dětí narozených svobodným ženám. V loňském roce se mimo manželství narodilo 632,4 tisíce dětí, které tak představovaly třetinu - přesněji 31,7 % všech živě narozených.

Komplexní přehled o pohybu obyvatelstva v České republice za rok 2005 dokládá následující tabulka.

Tabulka č.1: Pohyb obyvatelstva, 1990-2005

Ukazatel	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005
	Počty							
Živě narození	130 564	96 097	90 910	90 715	92 786	93685	97 66	102 211
Zemřelí	129 166	117 913	109 001	107 755	108 243	111288	107 177	107 938
- do 1 roku věku	1 410	740	373	360	385	365	366	347
Sňatky	90 953	54 956	55 321	52 374	52 732	48943	51 447	51 829
Rozvody	32 055	31 135	29 704	31 586	31 758	32824	33 060	31 288
Potraty	126 055	61 590	47 370	45 057	43 743	42304	41 324	40 023
- UPT	111 268	49 531	34 623	32 528	31 142	29298	27 574	26 453
Přistěhovalí	12 411	10 540	7 802	12 918	44 679	60015	53 453	60 294
Vystěhovalí	11 787	541	1 263	21 469	32 389	34226	34 818	24 065
Celk. přírůstek	2 022	-11 817	-11 552	-25 591	-3 167	8186	9 122	30 502
na 1 000 obyvatel								
Živě narození	12,6	9,3	8,8	8,9	9,1	9,2	9,6	10,0
Zemřelí	12,5	11,4	10,6	10,5	10,6	10,9	10,5	10,5
Sňatky	8,8	5,3	5,4	5,1	5,2	4,8	5,0	5,1
Rozvody	3,1	3,0	2,9	3,1	3,1	3,2	3,2	3,1
Potraty	12,2	6,0	4,6	4,4	4,3	4,1	4,0	3,9
- UPT	10,7	4,8	3,4	3,2	3,1	2,9	2,7	2,6
Přistěhovalí	1,2	1,0	0,8	1,3	4,4	5,9	5,2	5,9
Vystěhovalí	1,1	0,1	0,1	2,1	3,2	3,4	3,4	2,4
Celk. přírůstek	0,2	-1,1	-1,1	-2,5	-0,3	0,8	0,9	3,0

Faktory ovlivňující porodnost:

a/ na úrovni individua (výchova, zaměstnání, region)

b/ na úrovni společnosti (sociální zabezpečení, společenské důvody, názory, emocionální důvody)

Pokles porodnosti je celosvětový. V rozvojových zemích klesla porodnost na 50 %. Světová porodnost na ženu jsou 3 děti. Odborníci hovoří o tzv. demograficko-ekonomickém paradoxu: čím je blahobyt dané společnosti vyšší, tím nižší je počet dětí ve společnosti.

Během roku 2005 zemřelo 107,9 tisíce osob, tj. o 761 více než v roce 2004. Počet zemřelých mimo jiné závisí na věkové struktuře dané populace. Úroveň úmrtnosti lépe charakterizuje ukazatel naděje dožití. Naděje dožití při narození zaznamenala v roce 2005 výraznější vzestup pouze u mužů (o čtyři desetiny roku), její hodnota se tak zvýšila na 72,9 roku, u žen se téměř nezměnila a činila 79,1 roku. Úroveň kojenecké úmrtnosti 3,4 promile pro rok 2005 byla nejnižší od počátku jejího statistického sledování, tj. od roku 1819.

V roce 2005 bylo uzavřeno o 382 manželství více než v roce 2004, přesto vzhledem k počtům mužů i žen ve věku nejvyšší úrovně sňatečnosti to znamenalo pokles intenzity sňatečnosti. Počet sňatků se nemění a pohybuje se okolo hranice padesáti tisíc na rok. Průměrný věk při prvním sňatku dosahoval v loňském roce 30,7 roku pro muže a 28,1 roku pro ženy.

Rok 2005 znamenal zlom, bylo rozvedeno celkem 31,3 tisíce manželství. Tento počet byl nejnižší za posledních pět let. Úhrnná rozvodovost (podíl manželství končících rozvodem) se v roce 2005 snížila na 47,3 % oproti roku 2004 (49,3%). Zda bylo vrcholu rozvodovosti již skutečně dosaženo či nikoli bude možno vyhodnotit až za několik let, protože pro hodnocení demografického vývoje je jeden rok velmi krátké období. Důležité je to, že i přes mírné snížení v loňském roce, se Česká republika řadí v žebříčku intenzity rozvodovosti na přední místa.

Příznivý vývoj byl také zaznamenán v případě potratovosti. Celkový počet potratů byl v roce 2005 40,0 tisíc, což znamená pokles oproti roku 2004 o 1,3 tisíce. Počet uměle přerušovaných těhotenství představující dvě třetiny všech potratů se meziročně snížil o 1,1 tisíce. Úhrnná indukovaná potratovost se snížila z 0,37 interrupce připadající na jednu ženu v reprodukčním věku v roce 2004 na 0,35 v roce 2005.

2.2 Rozvodovost

Rozvod je právní akt ukončující manželství žijících osob, předchází mu většinou rozpad manželského vztahu. Podle nové právní úpravy může být manželství rozvedeno až v okamžiku, kdy je vyřešena situace nezletilých dětí po dobu rozvodu.

Během 2. světové války se rozvodovost zvýšila a vzestupný trend přetrvával až do 90. let 20. století. Podle statistik bylo např. v roce 2002 rozvedeno téměř 32 tisíc manželství. K přechodnému snížení došlo v roce 1999, kdy se objevila novela o rodině z roku 1998 a většina rozvodů byla pozdržena z důvodů nových právních postupů.

Rozvod má stránku ekonomickou, právní, rodičovskou, psychickou a sociální. Doba, po kterou se jednotliví členové rodiny vrací do normálního způsobu života, může být různě dlouhá a někdy trvá až šest let. Také doba, kdy soud zvažuje schválení či neschválení rozvodu, může být pro všechny velmi traumatizující.

V roce 1970 naše soudy vyhověly 90% žádostí o rozvod naopak v roce 1993 pouze 75%. V roce 1990 bylo kladně vyřízeno 77 % všech žádostí o rozvod. V roce 2005 bylo rozvedeno celkem 31,3 tisíce manželství, což bylo 88% z podaných žádostí o rozvod. Zamítnutých návrhů je jen zanedbatelná část a také jejich podíl se snižoval. Stále méně častěji je výsledkem usmíření manželů 9% v roce 2005. Počet rozvodů závisí také na počtech sňatků uzavřených v předchozích letech, proto je třeba rozvodovost a její vývoj dávat do souvislosti s těmito počty. Podrobnější srovnání ukončených rozvodových řízení dokládá následující tabulka.

Tabulka č.2: Struktura ukončených rozvodových řízení, 1990-2005

	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Výsledek řízení	Počty							
Povolené rozvody	32 055	31 135	29 704	31 586	31 758	32 824	33 060	31 288
Zamítnuté rozvody	683	318	192	163	166	134	186	91
Usmíření	8 423	6 545	4 220	4 090	3 753	3 669	3 587	3 216
Jiné rozhodnutí	480	768	830	855	988	1 154	1 101	1 103
Celkem	41 641	38 766	34 946	36 694	36 665	37 781	37 934	35 698
složení v %								
Povolené rozvody	77,0	80,3	85,0	86,1	86,6	86,9	87,1	87,6
Zamítnuté rozvody	1,6	0,8	0,5	0,4	0,5	0,3	0,5	0,3
Usmíření	20,2	16,9	12,1	11,2	10,2	9,7	9,5	9,0
Jiné rozhodnutí	1,2	2,0	2,4	2,3	2,7	3,1	2,9	3,1
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Mezi příčiny rozvodu manželství patří na prvním místě rozdílnost povah, názorů a zájmů (přes 40%). Stále častěji je však uváděna kategorie „ostatní příčiny“ (v současnosti již ve 25-30 %), tato statistika je tak tím z nemalé míry ovlivněna. Na dalších místech u mužů „nevěra“ a „alkoholismus“ (7%), u žen „nevěra“ a „nezájem o rodinu“, neuvážený sňatek (2%).

V minulosti byla volba partnera posuzována podle určitých norem, tím se přispělo k snížení rozvodovosti. V současnosti je výběr partnera ryze osobní záležitostí a jakýkoli zásah do výběru partnera by mohl být chápán jako zásah do soukromí. K růstu rozvodů přispívá i měnící se životní styl společnosti. Do popředí se dostává motivace především v zaměstnání, která je spojena s případnou změnou bydliště, což manželské vztahy neupevňuje.

Příčiny rozvodů u mužů a žen jsou odlišné, proto následující tabulka uvádí srovnání obou pohlaví.

Tabulka č.3: Struktura rozvodů podle příčin rozvratu, 1990-2005

Příčina rozvratu na straně muže	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Neuvážený sňatek	5,6	4,4	2,2	1,6	1,8	1,2	1,1	0,9
Alkoholismus	10,3	9,4	5,8	5,2	4,9	4,4	4,2	4,3
Nevěra	15,0	12,9	8,0	7,2	6,5	6,3	6,1	5,9
Nezájem o rodinu	7,6	7,3	5,3	4,9	4,0	3,6	4,0	3,5
Zlé nakládání, Odsouzení pro trestný čin	2,7	2,1	1,6	1,7	1,3	1,1	1,2	1,2
Rozdíl povah, názorů a zájmů	40,5	48,8	47,0	46,5	49,1	50,6	51,3	52,1
Zdravotní důvody	1,0	0,5	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2
Sexuální neshody	2,7	1,7	0,6	0,5	0,5	0,4	0,4	0,4
Ostatní příčiny	7,9	9,3	22,3	24,0	23,9	24,6	25,1	25,2
Soud nezjistil zavinění	6,8	3,7	6,9	8,1	7,7	7,6	6,4	6,4
Příčina rozvratu na straně ženy								
Neuvážený sňatek	5,6	4,5	2,2	1,6	1,8	1,2	1,1	0,9
Alkoholismus	0,9	0,7	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,6
Nevěra	13,2	10,5	5,6	4,7	4,0	4,0	4,0	3,7
Nezájem o rodinu	2,5	1,8	1,2	1,3	1,2	1,3	1,3	1,1
Zlé nakládání, Odsouzení pro trestný čin	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Rozdíl povah, názorů a zájmů	40,5	49,9	49,1	47,4	49,6	50,3	51,0	50,5
Zdravotní důvody	1,3	0,5	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Sexuální neshody	2,7	1,7	0,6	0,5	0,5	0,4	0,4	0,3
Ostatní příčiny	9,4	12,6	26,6	29,6	29,2	29,3	29,3	28,7
Soud nezjistil zavinění	23,8	17,5	13,7	14,0	13,0	12,8	12,2	13,8

Rozvody jsou spojeny zejména s emocemi. Návrhy na rozvod jsou v současné době podávány převážně ženami (66%), které jsou v manželství citově angažovány více než muži. Jsou tedy rodinným soužitím více stresovány, a proto konflikty v manželství častěji řeší rozvodovým řízením.

Zajímavou příčinou rozvodu je bezesporu nevěra. Je to poměrně častý důvod k ukončení manželství, přestože u soudu je tato příčina uváděna jen u 4% rozvádějících se manželů. Ten, který se nevěry dopustil, ji i u soudu tají, aby se nepoškodil.

Rozvod je samozřejmě velmi stresující i pro dítě, které tímto okamžikem přichází o jednoho z rodičů, ve většině případech odchází od rodiny otec. Dítě ve valné většině bývá svěřeno do péče matky, přestože může být méně způsobilá správné výchovy dítěte než otec. Dítěti se nemění pouze rodinné zázemí, ale i vztah k rodičům. Preferuje jednoho z rodičů a toho druhého zavrhuje. Psychické reakce dětí na rozvod

jsou často skryté, ale mohou být velmi závažné. Upadají do depresí, cítí se zavrženy, nechápou proč se rodiče rozvádí. Často mají pocit, že se rodiče rozešli jejich vinou, takže dětská fantazie pracuje na plné obrátky.

Tabulka č.4 Rozvody podle počtu nezletilých dětí, 1990-2005

Počet dětí	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005
	Počty							
Žádné dítě	8 920	9 027	10 637	11 037	11 346	12 119	12 255	12 078
1 dítě	12 709	12 880	11 084	11 940	11 756	11 748	11 802	10 872
2 děti	8 956	8 003	7 015	7 586	7 667	7 929	7 993	7 376
3 a více dětí	1 470	1 225	968	1 023	989	1 028	1 010	962
S dětmi celkem	23 135	22 108	19 067	20 549	20 412	20 705	20 805	19 210
Celkový počet dětí v rozvedených manželstvích	35 300*	32 792	28 215	30 385	30 260	30 927	31 008	28 732
složení v %								
Žádné dítě	27,8	29,0	35,8	35,0	35,7	36,9	37,1	38,6
1 dítě	39,7	41,3	37,3	37,8	37,0	35,8	35,7	34,7
2 děti	27,9	25,7	23,6	24,0	24,2	24,2	24,2	23,6
3 a více dětí	4,6	3,0	3,3	3,3	3,1	3,1	3,0	3,1
S dětmi celkem	72,2	71,0	64,2	65,1	64,3	63,1	62,9	61,4

*odhad (nelze vypočíst zcela přesně z důvodu třídění kategorie „počet nezletilých dětí“ na 1, 2, 3 a 4+ ve zdrojové publikaci)

Pro vývoj rozvodovosti v 90. letech je charakteristické:

- Nárůst četnosti rozvodů, výjimku tvoří rok 1999, kdy proběhla změna legislativy. Novelizace zákona o rodině č. 91/1998 Sb. vstoupila v platnost 1.8.1998, zavádí mimo jiné rozvod po vzájemné dohodě (k návrhu na rozvod se připojí druhý manžel). Zákon dále umožňuje ukončení manželství rozvodem pokud spolu manželé nežijí po dobu delší než 3 roky a jsou-li splněny další podmínky rozvodu - manželské soužití je hluboce a trvale rozvráceno a nelze očekávat jeho obnovení. Omezily se rozvody, které by byly v rozporu se zájmy nezletilých dětí. Vliv legislativní úpravy se však projevil pouze v dočasném poklesu charakteristik rozvodovosti.
- Snížení rozvodovosti v prvních 4 letech manželství, kritický je třetí a čtvrtý rok manželství.
- Roste podíl rozvodů bezdětných manželství.^{/4}

^{/4} Český statistický úřad, Pohyby obyvatelstva

Je třeba uvést, že Česká republika patří ke státům, kde společnost vnímá rozvod, jako legitimní řešení manželských problémů. Na straně druhé je třeba si uvědomit, že společenské přijetí rozvodu související s vysokou rozvodovostí ohrožuje smysl institutu manželství jako svazku na celý život a může mít za následek odmítání sňatku nebo jeho nahrazování nesezdaným soužitím.

Struktura rozvodů podle pořadí se v posledních letech nemění. Zhruba 80-81% jsou první rozvody mužů a žen, přibližně 17-18 % připadá na druhé rozvody. Zbývající část zaujímají rozvody vyššího pořadí. Opakované rozvody tedy tvoří přibližně pětinu všech rozvodů.

Tabulka č.5 Rozvody podle pořadí, 1990-2005

Pořadí rozvodu	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Muži	Počty							
1	26 247	25 439	23 848	25 445	25 551	26 562	26 607	25 049
2	4 983	4 914	5 224	5 505	5 533	5 609	5 714	5 541
3+	825	782	632	636	674	653	739	698
složení v %								
1	81,9	81,7	80,3	80,6	80,5	80,9	80,5	80,1
2	15,5	15,8	17,6	17,4	17,4	17,1	17,3	17,7
3+	2,6	2,5	2,1	2,0	2,1	2,0	2,2	2,2
Ženy	Počty							
1	26 008	25 515	24 113	25 730	25 863	26 585	26 793	25 305
2	5 160	4 893	5 021	5 297	5 275	5 580	5 562	5 378
3+	887	727	570	559	620	659	705	605
složení v %								
1	81,1	82,0	81,2	81,4	81,4	81,0	81,1	80,9
2	16,1	15,7	16,9	16,8	16,6	17,0	16,8	17,2
3+	2,8	2,3	1,9	1,8	2,0	2,0	2,1	1,9
rozvody celkem	32 055	31 135	29 704	31 586	31 758	32 824	33 060	31 288

2.3 Rodina jako socializační činitel – charakteristika rodinného prostředí

Rodina má klíčovou roli v procesu zespolečnění - socializace lidského jedince. Člověk se stává hned ve chvíli svého narození jejím členem. Rodina působí na osobnost v době, kdy je nejvíce plastická. V určitém smyslu můžeme o rodině hovořit jako o představitelce všech jiných společenských institucí.

Dítě si musí nejprve v rodině osvojit uznávaný způsob reagování na podnět a životní situace, aby později převzalo samostatné role ve společnosti. V rodině dítě získává základní vzorec chování, základní formy mezilidských vztahů, např. pokud je zvyklé si v rodině všechno vynucovat agresí, bude se agresivně chovat i k jiným lidem.

Rodinu můžeme nazvat prvotním modelem společnosti, s jakým se dítě dostává do kontaktu. Formuje jeho osobní vývoj i postoj ke všem dalším skupinám. Vytváří dítě podle svého hodnotového schématu, podle vlastní hierarchie a vtiskuje dítěti své normy. Rodina chce, aby dítě vstupovalo do společnosti s určitým druhem programu.

Dítě by si z rodiny mělo odnést představy o svém pracovním uplatnění, o manželství, rodině a určité hodnotové uspořádání. Tyto programy si přehodnotí podle svých nových zkušeností a ponechává si ty, které vyhodnotí jako pozitivní. Bez intenzivního pouta mezi rodiči a dětmi by neměly tyto programy zakotvené.

Rodina má smysl také pro rodiče, pro které představuje horizont vlastního života. Dospělý člověk je rodinou potvrzován v roli sexuální, emocionální a rodičovské, což tvoří základ jeho sebehodnocení.

Všem svým členům rodina poskytuje domov. Otevřenost a sdílnost rodiny umožňuje svým členům vyrovnat se s různými traumaty a naopak společně sdílet radost. Podporuje své členy a je zdrojem pocitu bezpečí. Při přijímání jednotlivých členů si neklade žádné podmínky.

V rodině se dítě učí nejenom komunikovat, ale především respektovat názory, postoje druhých lidí a sdílet jejich problémy.

Styk mezi matkou a dítětem je počáteční sociální výcvik. Tento sociální akt je charakterizován uspokojováním potřeb, vede jednak k závislosti, jednak ke kázni, matka dává směr chování dítěte. K některým činnostem matka dítě podněcuje, v jiných mu brání, stanoví dítěti režim a dbá na jeho dodržování. Dítě vycítí intuitivně, že nelze uspokojovat své potřeby jinak, než harmonizovat své chování s chováním matky.

Rodina uspokojuje také potřeby sociálně psychické, vytvářejí se zde základy citových vztahů (příchyllost, sympatie, láska). Laskání a mazlení vyvolávají v dítěti pocit jistoty a bezpečí.

S citovým vývojem souvisí také vývoj estetický, který je výrazně ovlivněn prostředím ve kterém se dítě pohybuje. Rodiče jsou svým chováním pro dítě nejen estetickým vzorem a vzorem chování, ale i zdrojem opory a autority.

2.4 Legislativní aspekty rodiny a pojetí rodiny v EU

Rodina je na základě *Všeobecné deklarace lidských práv* podle mezinárodního práva považována za přirozený a základní prvek společnosti, který má právo na ochranu společnosti a státu.

Zodpovědnost rodičů jako taková je striktně vymezena *Úmluvou o právech dítěte*, na prvním místě jejich péče musí být zájem dítěte. Tento zájem je také prvkem určující rodičovskou výchovu. Smluvní strany Úmluvy by měly uznat, že rodiče - otec i matka mají společnou odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte.

Odpovědnost rodičů nemůžeme považovat za definitivní. Dítě potřebuje nejen prostor rodinný k realizaci práv v rodinných záležitostech, ale také dítě je samo nositelem práv, které může vykonávat. K tomu, aby dítě uskutečnilo vlastní práva v rodině, využívá současně rodiče i stát. Vzniká tak tříčlenný vztah, který Úmluva koriguje do rozumné rovnováhy.

V devadesátých letech došlo ke změně na poli evropské sociální politiky, ta začala být považována na paralelní oblast vůči politice ekonomické. Byla přijata *Dohoda o sociální politice*, která obsahuje řadu cílů ve sféře sociální ochrany, podpory rovnosti žen a mužů. V dalších letech se v koncepci evropské sociální politiky prosadila tzv. otevřená metoda koordinace, která spočívá ve stanovení rámcových cílů, k nimž by měly jednotlivé státy směřovat. Významným koncepčním dokumentem se stalo doporučení z r. 1992 *Rada o konvergenci cílů a politik sociální ochrany* upravující zabezpečení dostatečné sociální ochrany rodiny a matek.

Na přelomu století byl přijat *Evropský sociální program*, který obsahuje priority sociální politiky na příští léta. Je nutné konstatovat, že Evropský parlament často nerespektuje skutečnost, že rodinná problematika výhradně náleží do kompetence jednotlivých členských států unie. V r. 2002 byla vydána rezoluce o situaci základních práv v Evropské unii, v níž mimo jiné vyzývá Evropskou unii k jednání o uznání nesezdaných párů a o tzv. homosexuálních soužitích. Tyto záležitosti rodinného práva přitom vůbec nespádají do kompetence EU.

V roce 2000 byla přijata *Charta základních práv*, která se v několika statích zabývá rodinnou problematikou. Podle čl. 7 má každý právo na respektování svého soukromí a rodinného života, obydlí a prostředků komunikace. Čl. 12 se zabývá

uzavřením manželství a založení rodiny. Podle čl. 33 rodina požívá právní, hospodářské a sociální ochrany.^{/5}

V současné době se stále více diskutuje o harmonizaci rodinného práva v Evropské unii. Je potřeba si uvědomit, že rodinné právo je oblastí, která se spolupodílí na vytváření národní identity jednotlivých členských států EU. Nelze počítat s možností uskutečnění této harmonizace, neboť odlišnosti rodinného práva, jeho podob a rámcových východisek v různých částech Evropy vycházejí z jejich náboženské a kulturní tradice.

2.5 Mužská a ženská role v současnosti

Genderové nerovnosti můžeme chápat jako rozdíly mezi pohlavím, které jsou kulturně determinované. Každá společnost si vytváří různé vzorce chování a možnosti pro různá pohlaví. Tyto vzorce jsou velmi stálé a podle těchto vzorců se liší socializace jednotlivých pohlaví. S genderovými nerovnostmi se můžeme setkat i v dnešní době na každém kroku.^{/6}

Hlavní oblastí a především zdrojem nerovností je právě rodina. Donedávna převládal v uspořádání českých rodin tradiční model, kde muž byl autoritou. Měl většinou vyšší vzdělání a finanční ohodnocení bylo také vyšší. Podle tradičního (patriarchálního) modelu manželství je muž charakterizován jako dominantní, soběstačný, schopný se prosadit.

Naopak žena jako závislá, málo se prosazující, poddajná. V egalitářském (partnerském) modelu rodiny jsou pozice muže a ženy rovnocenné, dělba práce je flexibilní, uplatňují se demokratické principy v postavení muže a ženy. Dělba úloh v rodině je chápána jako společná práce a kooperace. V současné době se mění model rodiny a rozdělení rolí z tradičního na partnerský, pro který mladí lidé nemají srovnání a neexistuje vzor z primární skupiny. Proto také představy mladých o manželství jsou rozdílné. U mužů se často objevují představy o rolové zastupitelnosti, naopak ženy se více přibližují tradičnímu uspořádání ovšem s větší orientací manžela na rodinu.

^{/5} Národní zpráva o rodině - Ministerstvo práce a sociálních věcí s. 214 - 215

^{/6} Maříková, H.: Proměny současné české rodiny. Praha, Sociologické nakladatelství, 2000

Role v rodině jsou kulturně definovány a popisují vhodné a nevhodné chování postojů mužů a žen. Feldman je rozděluje do tří kategorií:

Kategorie č.1 ekonomické zajištění

Kategorie č.2 domácí práce

*Kategorie č.3 péče o děti*¹⁷

Očekává se, že *ekonomické zajištění* bude starostí muže. Každý pátý muž si přeje, aby jeho žena zůstala trvale v domácnosti, většina rodin by se však bez druhého příjmu neobešla. I když příjem žen je obvykle nižší než příjem mužů, jsou jejich příjmy rovnocenné z hlediska významu přínosu do rodinného rozpočtu. Počet žen majících kromě rodiny také zaměstnání je značně vysoký. Ženám, které mají zaměstnání, tak k péči o domácnost přibyly i povinnosti v práci. Při porovnání pracovního výkonu v zaměstnání bezdětných žen a žen s dětmi se ukázalo, že obě skupiny dosahují v průměru stejných výsledků. Ženy, které jsou zaměstnané, získávají nejen větší rozhled, ale především je uspokojena jejich potřeba seberealizace mimo rodinu a mohou se tak s větším zájmem věnovat péči o domácnost a rodinu.

Co se týče *domácích prací*, tak výzkumy potvrzují, že jejich rozdělení je ve skutečnosti tradiční - žena vykonává větší množství těchto prací než muž. Muži zastávají 70% tradičních mužských prací - drobné opravy, kutilství, péče o auto; ženy 75% tradičních ženských prací - úklid, vaření, praní, péče o děti. Názory na to, kdo by měl vykonávat jednotlivé domácí práce jsou v rozporu s tím, kdo je vykonává. Většinu domácích prací by měli podle manželů dělat oba, s tím souhlasí 35% mužů a 85% žen. Realita je ale jiná, většinu stále vykonávají ženy.

Nejdiskutovanější je stále otázka tzv. vyrovnání - nakolik práce v domácnosti vyrovná profesní vytíženost muže a ženy. Tím se stále posiluje nerovná dělba rolí. Na jedné straně se tvrdí, že ženy pracují na dvě směny (zaměstnání a domácnost), na straně druhé, že rodina je finančně závislá na práci muže.

Ve společnosti je muž stále považován za živitele rodiny, čímž je vytvářen tlak na muže vydělávat co nejvíce, a tím i znemožněna jeho větší účast na chodu domácnosti včetně jeho podílu na *výchově dětí*.

¹⁷ Sejrková, E., Květon, P.: Mužská a ženská role v současné rodině. Psychologie dnes, 2001, 4, s. 16-19

Další oblastí kde se projevuje genderová nerovnost je **oblast práce, zaměstnání, pracovního trhu** a z nich vyplývající pracovní příjem. Při přijímání na nové pracovní místo je ve většině profesí dávána přednost mužům. Muži také častěji získávají vedoucí místa a odpovědné pozice, neboť se od nich očekává vyšší pracovní nasazení než u žen, kterým brání jejich povinnost, zájem a péče o děti a rodinu.

Podle výzkumu „Ženy a muži na trhu práce“ má více než polovina mužů i žen názor, že muži mají větší šanci získat vedoucí pozici. Ženy také častěji pracují za nižší výdělek než muži. Tato nerovnost se projevuje i ve finančním ohodnocení práce muže versus ženy na stejné nebo podobné pozici.^{/8}

Společenské klima v české společnosti se zatím nedopracovalo k základní tezi, která platí pro moderní společnosti, a to že nerovnováha ve společenském statusu mužů a žen je nevýhodou jak pro každého jedince, tak pro celou společnost. Pro řadu demokratických společností dnes platí, že dynamika růstu je svázána s úsilím, rovnováhu mezi mužskou a ženskou populací.

^{/8} Maříková, H.: Proměny současné české rodiny. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 65-66

3. Negativní vlivy působící na rozpad manželství a rodiny

3.1 Faktory ovlivňující rodinu a manželství

Manželská harmonie nebo naopak disharmonie závisí na mnoha skutečnostech na straně obou partnerů. Určit pořadí faktorů působících negativně na manželství, rodinu je poměrně obtížné, nicméně některé okolnosti vystupují do popředí.

Z výzkumů, které proběhly v 70. letech, Vítek uvádí nejčastější faktory ovlivňující manželství a rodinu:

- *vztah k práci* (Kladný vztah k práci a plnění úkolů je v přímo úměrném vztahu s harmonickým manželstvím).
- *vztah k manželské věrnosti* (Prosperující manželství nepodléhají nevěře nebo je nevěra příliš neláká).
- *reagování na životní situace* (Nejlepší vztahy mají lidé reagující klidně, přiměřeně rychle a pohotově. Naopak dva protichůdné způsoby reagování rychle až zbrklé - pomalé až těžkopádné je v rozporu s optimální manželskou interakcí).
- *sklon ke konfliktům* (Manželské spory rozhodujícím způsobem ovlivňují harmonii manželství. Můžeme vycházet ze základní charakteristiky Hippokrata a Galena, kteří rozlišovali čtyři základní temperamenty - sangvinik je bezstarostný, plný naděje, nemyslí moc na budoucnost; - melancholik bere vše vážně, je vztahovačný, vždy najde nějaké důvody ke znepokojení; - choleric je vznětlivý, impulzivní, neústupný; - flegmatik je rozvážný, stálý, snášenlivý a přemýšlivý).
- *kulturní zájmy* (Kultura obohacuje život, rozšiřuje prostory a odráží se v partnerských vztazích).

- *vztah k alkoholu* (Alkohol negativně ovlivňuje manželství, zvětšuje-li se konzumace alkoholu, zhoršují se i manželské poměry. Podrobněji kapitola 3.2).
- *spánkový režim* (Na první pohled nedůležitý faktor, ale z hlediska manželství jsou rozhodující především dva faktory - doba uléhání a kvalita spánku).
- *vztah ke kouření* (Negativní úlohu hraje intenzita kouření a především související slabší vůle, která se negativně projevuje v různých situacích nebo názorových rovinách).
- *fyzický vztah a sportovní aktivita* (Dobrý fyzický stav zajišťuje lepší náladu, s tím související optimismus a domácí pohodu. Naopak zdravotní problémy mají opačný efekt, neurotizují a negativně ovlivňují manželské vztahy).
- *vzdělání a platové poměry* (Pozitivněji hodnotí své manželství jedinci s nižším vzděláním, protože mají menší nároky na manželství, než v případě vysokoškolsky vzdělaných. Je ideální, když jsou si oba partneři vzděláním i zaměstnáním blízcí, mají podobné zájmy, názory a jsou materiálně soběstační).
- *zajímavost a namáhavost práce v zaměstnání* (Zajímavá nebo namáhavá práce fyzicky nebo psychicky, pozitivně působí na harmonii manželství).
- *spokojenost v pracovním kolektivu* (Funguje vzájemná reciprocita, špatné vztahy na pracovišti se odráží v rodinné situaci a naopak, rodinné problémy se záporně promítají na celkové chování a pracovní nasazení).
- *absence v práci* (Nezaměstnaní bývají většinou nezodpovědní k partnerovi a současně i k rodině).
- *věkový faktor* (Nejohroženější skupinou je jednak manželství středních let - kulminují a vystupňovávají se rodinné a výchovné problémy, zevšednění a děti tzv. opouštějí hnízdo. Další skupinou je manželství nejmladší - související s unáhleností sňatku a nevhodná volba partnera. Volba manželského partnera je

velice důležitá a závažná, je rozhodnutím na celý život. Nejedná se pouze o výběr sexuálního partnera a kamaráda pro společnou zábavu, ale životního spolupracovníka a druhého z rodičů vlastních dětí. Častou příčinou rozvodů je proto tzv. rozdíl povah, který vyplývá z nerespektování důležitých faktorů při volbě partnera).

- *láska a oddanost* (Manželství, které se udržuje jen kvůli dětem nebo je spojeno se sexuálním porozuměním, nepatří mezi ty nejšťastnější. Rozchodem rodičů vzniká neúplná rodina. Matka, do jejíž péče jsou děti v naprosté většině svěřovány, má obtížnou pozici, což se odráží i ve výchově dětí. V rodině chybí mužský identifikační vzor, a proto se nemohou dobře vytvářet vzorce chování, které by později v době dospělosti dítěte vedly ke zdárnému vytvoření jeho rodiny. Rozvod má negativní vliv na potomky rozvedených manželů. Statistiky potvrzují, že děti rozvedených rodičů se samy rozvádějí častěji, než děti rodičů, kteří se nerozvedli).¹⁹

Tabulka č.4: Manželská situace v jednotlivých věkových fázích

Věk respondentů	Typ manželství							Celkem	Absolutní počet
	1	2	3	4	5	6	7		
	ideální	dobré	citově narušené	citově lhostejné	nebezpečí rozvodu	stádium rozvodu	jiný typ		
%	%	%	%	%	%	%	%		
Do 20	27,5	52,5	12,5	0,0	0,0	7,5	0,0	100,0	40
21 – 25	22,7	65,0	6,4	0,5	3,0	1,5	1,0	100,0	203
26 – 30	22,8	65,3	7,3	0,8	0,8	1,0	1,9	100,0	478
31 – 35	17,3	67,8	10,1	2,6	0,0	1,1	1,1	100,0	457
36 – 40	17,7	67,7	10,0	0,9	0,3	2,3	1,1	100,0	350
41 – 45	22,3	66,8	7,3	1,2	2,4	0,0	0,0	100,0	247
46 – 50	17,9	65,4	10,4	2,5	2,1	1,3	0,4	100,0	240
51 – 55	33,7	57,0	8,0	0,8	0,4	0,0	0,0	100,0	249
56 a více	21,8	73,7	2,2	0,6	0,0	0,0	1,7	100,0	179
Celkem	21,6	65,8	8,2	1,3	0,9	1,1	1,0	100,0	2443

¹⁹ Vítek, K.: Problémy manželské rovnováhy. Praha: Svoboda 1985, s. 105 - 116

Stabilizačními faktory se podrobněji zabývala studie, která proběhla v sedmdesátých letech v Olomouci.

Harmonické a klidné manželství je spojeno se silnou vnitřní identifikací, vzájemným porozuměním a tolerancí mezi partnery. Manželství, pro něž jsou důležitá sexuální pojítka, nemají tak bezkonfliktní manželství jako v prvním případě. Potvrzuje se fakt, že sex nemá rozhodující význam pro manželství. Jsou-li děti faktorem, které udržuje manželství, nepatří toto manželství mezi nejšťastnější a nejlépe prosperující, jak by se mohlo na první pohled zdát. Manželské štěstí se nenaplní pouhým výkonem biologické funkce, navíc výchova dětí přináší materiální, výchovné a časové problémy.

Tabulka č.5 Stabilizační faktory manželského soužití a vztahy v manželství

Faktor považovaný za nejdůležitější	Harmonické manželství	Občas napjaté vztahy	Časté hádky
	%	%	%
1. láska	82,1	15,6	-
2. oddanost partnera	81,9	15,6	-
3. něžnost	68,7	31,3	-
4. jiné důvody	65,4	23,1	3,8
5. Sexuální soulad	63,3	26,7	-
6. děti	59,7	30,2	1,9

Vycházím-li ze svých zkušeností, zaměřil bych se podrobněji na tyto faktory způsobující zánik manželství a rodiny - návykové chování a závislosti, podnikání, životní osudy. S některými jsem se setkal osobně nebo sledoval ve svém okolí.

3.2 Návykové chování a závislost

V každé době se člověk snaží uniknout realitě a aktuální situaci, dosáhnout pohody, síly, pocitů štěstí, výjimečných schopností, neobyčejných zážitků a inspirace. Psychoaktivní látky, zpočátku přírodní později uměle syntetizované, člověku žádoucí pocity poskytovaly a poskytují. Lidé se jich nikdy nedokážou zříci, přestože jim jsou

známé jejich nepříznivé důsledky - při dlouhodobém užívání si droga bere více, než člověku dává.

Syndrom závislosti definujeme jako souhrn psychických, kognitivních, behaviorálních a somatických změn, které vznikají v důsledku opakovaného užívání psychotropních látek.

Závislost se projevuje příznaky, které přetrvávají po dobu minimálně jednoho roku.

- silný pocit nebo pocit puzení užívat tuto látku;
- nedostatečná kontrola a neschopnost ovládat se ve vztahu k užívání látky, zneužívání drogy je četnější a množství látky se zvyšuje;
- abstinenci příznaky, které se projevují při snížení obvyklé dávky nebo při úplné abstinenci;
- dominantnost drogy a postupné omezování jiných zájmů a potřeb, závislý člověk věnuje veškerý svůj čas, energie a finance užívané látce;
- člověk pokračuje v užívání, přestože si je vědom jejich škodlivého vlivu.^{/10}

Mezi návykové chování a patologické závislosti, které negativně působí na rodinu řadíme:

1. závislost na alkoholu
2. závislost na psychoaktivních látkách
3. patologické hráčství - gamblerství

3.2.1 Alkohol

Alkohol - etanol - C_2H_5OH - je jednoduchá, malá molekula, která vzniká kvašením cukrů, podle současných poznatků je psychotropní látkou, která vře při $77^\circ C$ a tuhne při $-117^\circ C$. Při pití alkoholických nápojů si někteří lidé neuvědomují, že neukájí pouze žízeň nápojem, který jim chutná, ale že si tím pěstují návyk na větší nebo menší pravidelnou konzumaci alkoholu. Alkoholismus je převážně problémem v mužské populaci, ale v současnosti se četnost výskytu závislostí u žen hrozivě zvyšuje.

^{/10} Nešpor, K.: Návykové chování a závislost. Praha: Portál 2000, s.14 - 15

Lidi, kteří požívají alkoholické nápoje, můžeme rozdělit do čtyř skupin podle toho, co od těchto nápojů žádají:

- abstinent
- konzument
- piják
- osoba závislá na alkoholu ^{/11}

Abstinenti umějí uhasit žízeň i uspokojit svou chuť kteroukoli tekutinou, v níž není žádný alkohol. Zásadním způsobem odmítají jakékoliv množství této drogy, ať už je veden jakýmkoliv důvodem. Pokud někoho nazveme abstinentem, lze říci, že je to titul sice znevažovaný, mnohými posmíváný, ale podle medicínských směrnic těžko dosažitelný. Abstinent je člověk, který nepožil alkoholický nápoj v jakékoli formě a množství po dobu alespoň tří let. Z toho vyplývá, že důsledných abstinentů je málo a pokud jsou, vyskytují se nejčastěji mezi dětmi do věku pěti až šesti let. V tomto věku nejčastěji končí abstinence dětí, protože na základě iniciativy některého konzumenta nebo pijáka v rodině dítě ochutná nejčastěji pivo, později víno apod. Pomalu ale jistě tak začíná se systematickým chuťovým nácvikem na tyto nápoje.

Většina z nás se už v dětství nebo později v mladistvém věku a méně už v dospělosti zařadí do velké rodiny **konzumentů**. Konzument očekává od alkoholického nápoje opravdu jen tekutinu a chuť a až na výjimky ani neví, jaké účinky na nervový systém má alkohol obsažený v nápoji. Tedy dospělý konzument pije vhodný alkoholický nápoj ve vhodném množství a ve vhodném věku. Do kategorie konzumentů patří malé procento mužů, značné procento žen a bohužel také velké procento naší mládeže, která by ovšem měla zůstat alespoň do osmnácti let ve skupině abstinentů. Mnozí členové skupiny konzumentů se dostávají nejdříve občas a nakonec definitivně do skupiny následující, do skupiny pijáků.

Pijákům nestačí alkoholické nápoje ani jako zdroj tekutiny, ani je neuspokojuje jen jejich chuť. V požadavcích na alkohol jsou mnohem náročnější, žádají si alkoholickou euforii. Je však mnoho lidí, kteří zjistí, že pocity pravé euforie jsou spojeny s příliš velkou námahou, s osobním nepohodlím, a objeví, že totéž rozpoložení myslí jim přinese přiměřená hladina alkoholu v jejich krevním oběhu. Zkonzumují tedy

^{/11} Skála, J.: ... až na dno!?. Praha, Avicenum 1988, s. 6-7

alkoholický nápoj ne pro ukojení žízně, ale především proto, aby pod vlivem alkoholu - drogy - pocítili euforii, o které se domnívají, že je bez jakéhokoli rizika. Musíme ji však po právu nazvat nepravou euforií.

Od té doby, kdy člověk hledá v alkoholickém nápoji zdroj euforie, tj. příjemnou změnu nálady, obveselení, úlevu, odstranění potíží a duševního napětí, zapomnění ap., začíná kratší, delší či dlouhá cesta, během níž se z nevinného pijáka může vyvinout člověk závislý na alkoholu, někdy skutečně těžce, často i tragicky končící.

Vývoj závislosti na alkoholu

V roce 1952 americký alkohololog českého původu E. M. Jellinek popsal čtyři fáze rozvoje závislosti na alkoholu:

I. stadium - počáteční stádium. Alkohol je zde drogou, kterou si piják buď sám ordinuje, aby potlačil nepříjemné psychické stavy nebo aby dosáhl ve společnosti příjemného stavu, nálady a přiblížil se lidem nebo lépe řečeno svým spolupijákům. Frekvence abúzu alkoholu a dávky alkoholických nápojů během času stoupají.

II. stadium - stádium prodromální, varovné. Tolerance na alkohol dále stoupá, dochází nejdříve k občasným, později k stále častějším stavům opilosti, tj. k alkoholické intoxikaci. Piják pije rychleji, zejména v začátku požívání alkoholických nápojů a často přechází od méně koncentrovaných ke koncentrovanějším nápojům. Varováním je tendence pít sám popřípadě potajmu.

III. stadium - stádium kritické. Tolerance roste, okénka jsou již pro toto stadium charakteristická. Pije s přesvědčením, že alkohol ovládá a může kdykoli přestat. Bohužel opak je pravdou, nastává ztráta kontroly pití, která trvá od 6 do 12 měsíců. Začínají se objevovat alkoholické amnézie a potřeba alkoholu je na denním pořádku.

IV. stadium - terminální. Výrazným znakem je snížení tolerance na alkohol, závislý se opije častěji a daleko rychleji než dříve a při nevhodné příležitosti. Nezřídká začíná pít již od rána. Vhodný je zde tzv. termín debaklu - bez alkoholu to nejde a s alkoholem také ne. Postupně dochází k tělesnému i psychickému chátrání a úpadku v sociální oblasti. ^{/12}

^{/12} Skála, J.: Alkohol a jiné psychotropní látky: abúzus a závislost. Praha. Avicenum 1986, s. 13 - 14

Důsledky závislosti alkoholu

Následkem dlouhodobého užívání alkoholu a jeho vlivu na organismus dochází k psychickým i somatickým následkům a sociálním důsledkům.

Alkohol má vliv na organismus člověka zejména v centrální nervové činnosti, hovoříme o psychických poruchách např. alkoholový abstinenční syndrom, alkoholické psychózy a halucinózy a amnestické alkoholové poruchy a demence. Somatické následky se projevují funkčními a orgánovými poruchami například oběhové soustavy, jater, ledvin, zažívání, dýchací soustavy apod.

V této práci se budeme více zajímat o sociální důsledky alkoholismu. Závislost na alkoholu zhoršuje pracovní výkon. Postižený se hůře koncentruje, jeho pozornost je pomalejší, pracuje s chybami. Bývá zvýšeně dráždivý, nervózní, častěji má špatnou náladu. V zaměstnání není spokojený, nepodává dobrý výkon, ale vinu spatřuje v ostatních, nikoliv sám v sobě, není dostatečně sebekritický. Pod vlivem opilosti dochází k častějším absencím, kolísání a posléze i ztrátě zaměstnání. Závislého na alkoholu nelze motivovat k hledání nové zaměstnání. V důsledku těchto nepříznivých zkušeností a postupného upadání zůstává nezaměstnaným, ztrácí profesní roli.

Závislost na alkoholu jednoho z členů znamená velkou zátěž pro celý rodinný systém. Postupem času dochází k narušení mezilidských vztahů a ke změně rolí. Závislí lidé bývají afektivní, výbušní a agresivní jak verbálně tak i fyzicky. Chovají se bezohledně nejen ke svému partnerovi, ale bohužel často i k dětem. Lžou, nedrží slovo, jsou nespolehliví. Postupně v rodině ztrácí svou roli, prestiž a úctu. Stávají se nenáviděnými a opovrhovanými, rodina je vnímá jako hlavní příčinu nepohody, a proto o ně postupně ztrácí zájem. Po určité době dochází k vyhasnutí emočních vztahů, k odcizení, osamělosti a pocitům prázdnoty. Partnerské soužití je nepříznivě ovlivněno poruchami potence a sexuální apetencí alkoholiků. Bez ohledu na realitu se rozvíjí i žárlivost, neboť závislí lidé bývají obecně podezíraví a nedůvěřiví.

Člověk závislý na alkoholu devastuje svou rodinu nejen materiálně a sociálně, ale především psychicky.

Možné varianty řešení přítomnosti alkoholika v rodině dle Matouška:

- Rodina se rozpadá, závislý člověk zůstává sám, je vyloučen z rodinných vazeb. Nastane-li tato situace alkoholik stále pokračuje v pití a více chátrá. Rodina se

může zachránit pouze v případě, je-li závislý člověk schopen a ochoten se léčit.

- K rozpadu rodiny nedochází, ale alkohol v ní získává homeostatickou neboli udržující funkci, slouží jako obranný prostředek v zátěži např. k úniku, k ventilaci problémů. Paradoxně právě alkohol udržuje rodinu pohromadě, i když její funkce není za těchto okolností zcela uspokojivá. Rodina od léčení alkoholika a jeho následné abstinence očekává odstranění všech jejích potíží, jenomže problémy přetrvávají dál a mohou se i více stupňovat. Může dojít až ke krizi, která vrcholí rozpadem manželství nebo rozvodem. V tomto případě je třeba léčení závislého člověka kombinovat také s terapeutickým působením na manželského partnera.
- Třetí varianta je nejméně šťastná. Snaha uniknout od reality, vliv sociálního učení nebo nápodobou začínají pít i ostatní členové rodiny. Partner člověka závislého na alkoholu přijímá stejnou roli a stejný styl života. Výsledkem je velmi rychlý úpadek celé rodiny. V takové rodině nemůže vůbec uvažovat o protialkoholním léčení, protože nikdo o to nestojí a nikdo je neinicuje.^{/13}

Závažnější pro rodinu a především pro děti znamená fakt, že člověk závislý na alkoholu není schopen uspokojivě plnit rodičovskou roli.

A. Rodič závislý na alkoholu nepříznivě ovlivňuje *psychický stav* svého dítěte. Zvyšuje se riziko, že děti v rodinách alkoholiků budou trpět nějakou formou deprivace neboli strádání. Rodina přestává plnit ochrannou funkci není zdrojem jistoty a bezpečí. Problémy, které v rodině jsou, může dítě vnímat osobně významněji než potřebu uspět ve škole. Děti z rodin alkoholiků mají adaptační potíže, nemohou plně využít svoji inteligenci a jejich prospěch ve škole bývá horší než jejich schopnosti. Možné problémy v chování dětí rodičů alkoholiků mohou být vnímány jako přetrvávající, ne zcela přiměřené obranné reakce. Dítě napodobuje chování rodiče – alkoholika a může se stát například zvýšeně agresivní. Rodič přestává být přijatelným modelem a pokud se s ním dítě identifikuje, jeho chování bývá příčinou sociálních problémů. Na straně druhé je narušen vztah mezi otcem alkoholikem a dětmi. Chování jejich otce je děsí

^{/13} Matoušek, O.: Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha, sociologické nakladatelství, 1993, s. 104 -

(agresivní alkoholik, který bije matku, rozbíjí nábytek apod.) nebo přímo pocítují odpor.

- B. Rodič alkoholik může negativně působit na *zdravotní stav* svého dítěte. Abúzus alkoholu v těhotenství může vyvolat fetální alkoholový syndromem (FAT), komplexně poškozující vývoj plodu. V rodinách alkoholiků mohou strádat i děti starší (nedostatečná nebo nesprávná výživa, nevhodná hygiena apod).

Rodič závislý na alkoholu má negativní vliv na sociální, ekonomický a kulturní stav rodiny, který ovlivňuje sociální status dítěte. Rodina ekonomicky strádá, protože alkoholik spotřebuje značné množství peněz, snižuje se sociální prestiž rodiny, především v menších obcích, kde nelze využít anonymity jako ve velkých městech. Dítě získává stigma svého rodiče - alkoholika.

V české společnosti je tolerance k alkoholu velká, nepatrné výkyvy jsou akceptovány. Alkohol získal sociální funkci, je konzumován při různých příležitostech, kde je žádoucí, aby byl člověk uvolněný, odreagoval se a lépe navazoval kontakty. Role alkoholika má nízký status, jsou odmítání, posuzování jako nechutní a opovrhují se jimi. Člověk závislý na alkoholu neplní základní sociální role, nerespektuje běžné normy, vyvolává konflikty a proto není okolím akceptován.

3.2.2 Závislost na nealkoholových drogách

Náš svět je plný drog. Látky, které působí na psychiku a mohou vyvolávat závislost, se vyskytují všude kolem nás. Jde o drogy v naší společnosti akceptované tzv. legální drogy. Podle rizika vzniku závislosti je dělíme na tzv. „měkké“ a „tvrdé“, respektive „lehké“ a „těžké“. V češtině slovo „droga“ označuje „omamující prostředek, dráždivý přípravek“. Označuje drogy ve farmaceutickém smyslu, léky a látky, hlavně pokud je jich užíváno nebo zneužíváno ke změně nálady, vědomí, povzbuzení či tlumení duševních a tělesných funkcí a pro vyvolání mimořádných zážitků.

Obecně můžeme říci, že závislý člověk není svobodný vůči droze, droga se stala součástí jeho života. Potřebuje ji, aby se cítil či „fungoval“ lépe, často dochází

k „zotročení“ drogou. Ve většině případů hovoříme o onemocnění, které má negativní důsledky jak pro jedince, tak i pro společnost.

Na základě dlouhodobého a častého požívání drogy vzniká psychická závislost (stav duše, který se projevuje přáním opět drogu užít) a fyzická závislost - takový organismus si na droze vytváří „pseudopotřebu“, vnímá ji jako sobě vlastní. Při nedodání této drogy reaguje abstinenčními příznaky. Psychická závislost je často nejsilnější faktor, vedoucí k opakované nadměrné konzumaci drogy tedy k abúzu.

Vznik závislosti

Drogová závislost vzniká postupně, ale mnohem kratší dobu než závislost na alkoholu. **Proces vzniku lze rozdělit do 4 etap:**

1. **Stadium experimentování** - Impulsem k experimentování s drogou může být důsledkem nudy, zvědavosti, touhy po něčem neobyčejném, vzrušujícím. Často se jedná o potřebu uniknout od problémů.
2. **Fáze příležitostného užívání** - Člověk si uvědomuje, že mu droga pomáhá v situaci nouze, a proto ji za těchto okolností užívá. Návyk zatím nemá, a tak ji nepoužívá pravidelně.
3. **Fáze pravidelného užívání** - Užívání drogy je čím dál častější. Jedinec stále popírá riziko svého jednání, nepřipouští si jeho závažnost a snaží se okolí přesvědčit o tom, že nedělá nic špatného.
4. **Fáze návykového užívání** - S postupující závislostí graduje lhostejnost k čemukoli, co se netýká drog. Závislý člověk ztrácí motivaci, nezáleží mu na mínění druhých, ztrácí svou profesní roli, rozbíjí vztahy s přáteli a rozpadají se mu rodinné vazby.^{/14}

^{/14} Netík, K. a kol.: K osobnosti kriminálního toxikomana. Praha, Psychiatrické centrum, 1990, zpráva č.108, s. 17

Kódy jednotlivých druhů závislosti podle 10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí:

- F11.2 Závislost na opioidech (např. heroin)
- F12.2 Závislost na kanabinoidech
- F13.2 Závislost na sedativech nebo hypnotikách (tlumivých lécích)
- F14.2 Závislost na kokainu
- F15.2 Závislost na jiných stimulancích, včetně kofeinu a pervitinu
- F16.2 Závislost na halucinogenech
- F17.2 Závislost na tabáku
- F18.2 Závislost na organických rozpouštědlech
- F19.2 Závislost na několika látkách nebo jiných psychoaktivních látkách

Sociální důsledky užívání drog

Nadměrné užívání psychoaktivních látek poškozuje člověka biologicky, psychicky i sociálně. Závislost na psychoaktivních látkách může primárně nebo sekundárně poškodit somatické zdraví, nejčastěji centrální nervovou soustavu, játra, ledviny, zažívací trakt, cévy, je zvýšené riziko infekce hepatitidy a HIV. Vlivem užívání se negativně mění zevnějšek člověka. Závislý celkově tělesně chátrá, nedbá o sebe a neudrzuje hygienu. Tím dochází ke změně i jeho sebevědomí.

Závislostí na psychoaktivních látkách dochází ke změnám v psychických reakcích, procesech i vlastnostech, mění se celá osobnost závislého jedince. Může vzniknout tzv. organický psychosyndrom tedy změna osobnosti vyvolaná poškozením mozku.

Z těchto psychických změn a odlišného chování vyplývají významné sociální důsledky. Uživatel drog přestává respektovat příslušné normy, neplní si svoje povinnosti, přestává chodit do zaměstnání popřípadě do školy. Mění se také jeho vztahy k lidem. Člověk užívající drogy se stává nespolehlivým, sobeckým a necitlivým k potřebám druhých. Přiživuje se na rodině, neboť není schopen pracovat, a pokud něco vydělá, utratí vše za drogu. Hodnota drogy je pro něj tak velká, že je ochoten krást, prostituovat, podvádět a využívat i blízké lidi. Často dochází k nevratným změnám, rodinné vztahy se závažným způsobem naruší. Člověk závislý na droze se postupem času stává přítěží pro rodinu, která rezignuje, pokud vyčerpá všechny dostupné možnosti. Závislost na psychoaktivní látce ničí schopnost navazovat kontakty a udržet citový vztah.

Drogově závislý jedinec devastuje a mnohdy i rozbíjí svoji rodinu. Většinou se jedná o primární, orientační rodinu, přestože závislí lidé bývají mladí. Ještě nestačili uzavřít manželství a založit prokreační rodinu. Reakce rodičů, když zjistí že jejich dítě konzumuje drogy, bývá velmi často nepřiměřená a neúčelná. Snaží se dětem domlouvat, vyhrožovat, zákazy, výčitky, pláč, které nemají žádný pozitivní efekt. Zřídka se vyskytnou rodiče začínajícího narkomana, kteří mají pocity viny. Hledají příčinu, která k takovému chování vedla a spatřují ji v sobě. Jindy se snaží naopak svoje dítě chránit a nepřijmou jeho vztah k drogám. Většina znalců uznává za adekvátní reakci poradit se s odborníky v centrech pro závislé nebo AT poradnách.

Závislý člověk většinou ztrácí motivaci k práci a zaměstnání. Jeho chování je postupně natolik neúnosné, že je vyloučen ze školy popřípadě ukončen jeho pracovní poměr. Stává se tedy nezaměstnaným a často už nemá motivaci hledat jiné uplatnění. Pro svou závislost není schopen plnit sociální role, jeho chování má jediný cíl: získat drogu a užít ji.

Česká společnost má silnou tendenci drogově závislé sociálně izolovat. Člověk, který zneužívá drogu získá nálepku „feťáka“. Ten se stává pro společnost nepřijatelný a každý se mu raději vyhne. Běžným důsledkem drogové závislosti je trestná činnost. Finanční náročnost získání drogy, ztráta zábran, neschopnost sebeovládání, bezohlednost, egocentričnost, změna osobnosti a hodnotového systému narkomana podmiňují trestnou činnost závislých lidí. Je to například výroba drog, jejich distribuce, krádeže a vloupání zaměřené na získání drogy, násilné trestné činy pod vlivem drogy apod.

3.2.3 Patologické hráčství

Patologické hráčství se podle Mezinárodní klasifikaci nemocí (1992) řadí mezi „návykové a impulzivní poruchy“, nikoliv mezi závislosti.

Gamblerství, jak se jinak patologické hráčství nazývá, je porucha spočívající v častém a opakovaném hráčství, které přetrvává na úkor sociálních, materiálních, rodinných, pracovních hodnot a závazků. Lidé trpící touto poruchou riskují ztrátu svého zaměstnání a velké zadlužení. Tito lidé se často uchylují k lhaní a porušování zákona, aby získali peníze nebo nemuseli platit dluhy.

Patologické hráčství má tři základní znaky

1. hráč není schopen odolat hře za žádných okolností
2. nutkání hrát je spojeno s vnitřním napětím
3. při hře jsou pociťovány pocity vzrušení a uspokojení ^{/15}

Závislost na hře ohrožuje mimo jiné i profesní roli. Pro pracovní život má negativní důsledky, jedním z nich je motivace k práci. Dalším je změna chování, hráč přestává vnímat zábrany, nerespektuje základní sociální normy a hodnoty. Závislost na hře vede k narušení mezilidských vztahů, gambler podvádí svoje rodinné příslušníky i přátele. Potřeba hrát je důležitější než citový vztah. Dochází k takzvanému emočnímu oploštění, k bezohlednosti a ke ztrátě zájmu o blízké lidi.

3.3 Podnikání

Podnikatel, který chce být úspěšný ve svém podnikání, musí podat srovnatelný výkon jako jeho konkurenti. Z toho vyplývá, že se nemůže věnovat rodině tak, jak by si sám přál. Nemusí se vždy jednat o workoholismus, přestože dotyčný tráví většinu dne v práci. Je jasné, že podnikání se snadno dostane do konfliktu s manželstvím.

Novák uvádí typologii malých a středních podnikatelů v souvislosti s partnerskými konflikty:

Podnikatel - velký šéf: Charakteristický cílevědomostí a svým rázným jednáním. Odděluje práci a soukromí, úspěch je pro něj důležitější než soukromí, vyžaduje obdiv okolí a veřejnosti.

Podnikatel - workoholik: Osoba závislá na práci, podřizuje jí celý život a rodina je vedlejší.

Podnikatel - malý šéf: Zaměřuje se na vnější stránky podnikání, hraje si na velkoobchodníka, přestože v podnikání se mu až tak nedaří a je zadlužen.

Podnikatel rodinou nepochopený: Podnikání přijímá jako výzvu a vyžaduje od rodiny podřízení se problémům souvisejícím s podnikáním. Vychází z přímé úměry, pokud bude dobré podnikání, bude dobrá i rodina.

^{/15} Smolík, P.: Duševní a behaviorální poruchy. Praha, Maxdorf Jessenius, 1996

Podnikatel - osobnostní svéráz: Spousta lidí není schopna podřídit se klasickému zaměstnání např. dodržování pracovní doby, s každým se pohádají, problémové vztahy s nadřízeným. Osobnost podnikatele tohoto rázu bývá psychopatického charakteru a má negativní vliv na vztahy.

Podnikatel se všemi P: Přežití v dnešní době je obtížné, poskytování kvalitních služeb ve velkém množství, po dostatečně dlouhou dobu a s tím související odměna za provedenou práci.^{/16}

Každé manželství má jakýsi nepsaný systém vzájemného očekávání, očekávání vývoje soužití s partnerem tzv. psychologická smlouva, která buď platí a manželství funguje nebo neplatí a manželství má problémy. V partnerském či manželském soužití s podnikatelem, je důležité spojit ji s nepsanou smlouvou podnikatelskou a vytvořit podnikatelskou domácnost.

Nejčastější problémy podnikatelských domácností:

Uzavřené manželství - V podnikatelských rodinách, které spojuje spolupráce na společném cíli, nutnost pracovat vedle sebe více než osm hodin a úzce kooperovat, vede k podrážděnosti, k projevům averze a manželé si pomalu nemají co říct, protože všechny jejich zážitky jsou společné.

Boj o dominanci - Spolupracují-li oba partneři v rodině a i v podnikání, dochází zde k boji o moc. Rozdělení rolí, kdo a kde bude nadřízený a kdo podřízený.

Nejistota a jistota v manželství - Z minulosti jsme zvyklí na sociální jistoty a přesné vymezení toho, co se má a nemá. Nástup nových společenských vztahů tuto situaci změnil. Podnikání je téměř vždy spojeno s nejistotou a tím vzniká tlak na rodinu podnikatele.

Soužití autonomní - Jde o vztah, kde manželé žijí více vedle sebe než spolu. Manžel podnikatel tráví většinu času v práci, nemá žádný volný čas a vše je tomu podřízeno. Může vzniknout jisté odcizení a to vede k dalším problémům.

Ztráta komunikace - Je-li těžiště podnikání mimo domov, není vůbec lehké najít s druhým partnerem společnou řeč a společné téma. V mnoha případech dochází

^{/16} Novák, F.: Jak (pře)žít s podnikatelem. Praha: Grada, 1997, s. 13 - 15

k tomu, že podnikatel tráví i volný čas mimo domov, se svými přáteli bez manželky. Svět muže a ženy se značně odlišuje a společné je pouze málo.

Podpora rodiny - Podnikatel/ka očekává podporu rodiny a příbuzných. Práce je pro většinu podnikatelů výzvou a tato výzva má vliv na stabilitu osobnosti. V podnikání žije člověk s určitým napětím, které se projevuje i v domácnosti a takový člověk nemusí být vždy příjemným společníkem.

Znaky dobře fungujícího manželství a rodiny jsou společné rozhodování o důležitých věcech; rozpory se sice objevují, ale řeší se kompromisem; funguje vzájemná tolerance, partneři spolu nebojují o moc - není rivalita ve vztahu; rodina je oporou; existuje určitá volnost a samostatnost; vzájemná úcta k osobě a jejím názorům; shoda v podstatných věcech.

3.4 Životní osudy a tragédie

Každá životní situace, kterou člověk prožívá, klade na jeho organismus určité nároky a požadavky. I zdánlivě všední a banální činnosti, které člověk vykonává, vyžadují určité úsilí a koncentraci pozornosti.

Náročná životní situace je taková, která klade na člověka vyšší nároky než obvykle, která vyžaduje od jedince víc než navyklý vzorec chování a při níž dosažení cíle či uspokojení potřeby předpokládá překonání určitých překážek.

Náročná životní situace neboli nadlimitní zátěž může být zdrojem nežádoucích psychických stavů vyvolávajících stres, konflikty a frustraci.

Holmes a Rahe (1967) uvádějí přehled stresujících životních událostí a podle jejich závažnosti jim přiřazují bodové ohodnocení.(viz. tabulka č.6) ^{/17} Někdy bývají kritizováni pro svou obecnost. Každá událost může být pro jednoho záležitostí zvladatelnou pro jiného už nikoliv.

^{/17} Jiřincová, B., Holeček, V., Miňhová, J. a kol.: Vybrané kapitoly z psychologie zdraví. Plzeň, Vydavatelství ZČU, 1996 s. 15 - 16

Tabulka č.6 Stresující životní události

Pořadí	Životní událost	Jednotka závažnosti
1.	Úmrtí manžel(a)	100
2.	Rozvod	73
3.	Rozchod s partnerem	65
4.	Úmrtí v nejbližší rodině	63
5.	Odpykání trestu ve vězení	63
6.	Vlastní úraz nebo nemoc	53
7.	Vlastní svatby	50
8.	Přeřazení v zaměstnání	47
9.	Usmíření se s partnerem nebo manželem	45
10.	Odchod do důchodu	45
11.	Nemoc rodinného příslušníka	44
12.	Těhotenství partnerky	40
13.	Sexuální nesnáze	39
14.	Změna postavení v zaměstnání	39
15.	Narození dítěte	39
16.	Změna ve vlastní finanční situaci	38
17.	Úmrtí blízkého přítele	37
18.	Změna zaměstnání	36
19.	Přibývání manželských (partnerských) hádek	35
20.	Získání půjčky	31
21.	Větší dluhy	30
22.	Větší zodpovědnost v zaměstnání	29
23.	Syn nebo dcera opouští domov	29
24.	Neshody s tchýní a tchánem	29
25.	Mímořádný osobní úspěch	28
26.	Manželka vstoupila do zaměstnání (nebo vystoupila)	26
27.	Začátek nebo ukončení školy nebo školení	26
28.	Změna životních podmínek	25
29.	Změna osobních návyků	24
30.	Konflikty s představeným v zaměstnání	23
31.	Změna pracovních podmínek nebo hodin	20
32.	Změna bydliště	20
33.	Zkoušky ve škole nebo kvalifikační zkoušky	20
34.	Změna navyklé rekreace	19
35.	Změna ve společenské činnosti	18
36.	Poruchy ve spánku	16
37.	Změna v setkání s rodinnými příslušníky	15
38.	Změna v návycích v jídle	15
39.	Dovolená	13
40.	Rodinné setkání o vánocích	12
41.	Pokuta při dopravním přestupku	11

Z tabulky vyplývá, že nejvyšší místa zaujímají situace, které jsou bezprostředně spojeny s rodinou. Nejvíce závažná je ztráta manžela či manželky, a to ať jde o manželství trávající několik let nebo desítek let. S rozvodem na druhém místě, by se dalo polemizovat, neboť rozvod může být ukončení trápení, tím pádem nebude tak traumatický. Stejný případ je i rozchod s partnerem, dle mého názoru závisí míra stresu na délce trvání vztahu a kvalitě vztahu. Úmrtí v nejbližší rodině je velmi traumatizující pro všechny, zvládnutí tohoto problému závisí na vzájemné opoře všech, schopnosti komunikovat a naslouchat. Na stejném stupni závažnosti 63 je i odpykání trestu ve vězení. Vlastní úraz nebo nemoc je na místě šestém. Svatba je jev, který se může stát traumatem pro člověka, především jedná-li se o svatbu vlastní a všechno s ní spojené. Na osmém místě s jednotkou závažnosti 47 se umístilo přeřazení v zaměstnání, které potvrzuje myšlenku, že člověk potřebuje pro svoji spokojenost nejenom kvalitní manželství, ale i potřebu seberealizace v zaměstnání. Velice překvapivé je umístění usmíření se s partnerem(kou) nebo manželem(kou), které má jednotku závažnosti 45. Jde o vyvrcholení napětí. Na desátém místě je odchod do důchodu, kdy člověk vstupuje do nové nepoznané části života.

To jak je člověk zvládne, je velmi individuální. Zvládnutí těchto situací ovlivňuje celá řada faktorů např. osobnostní charakteristiky, styly zvládání nebo strategie zvládání stresu a těžkých životních událostí. Vždy se jedná o proces, který je ovlivněn dvěma směry, jednak danou osobou a na druhé straně prostředím a rodinou, které na něj kladou určité nároky a ovlivňují ho.

Pro každého z nás je charakteristický způsob vyrovnání se s náročnými životními situacemi. Základní reakcí na ohrožení životní potřeby je buď agrese nebo únik. Z nich vychází ostatní techniky zvládání stresu.

Od přímé agrese jsou odvozeny techniky: upoutávání pozornosti, egocentričnost, identifikace (ztotožnění se s určitou skupinou, institucí - někteří se ještě více zaměří na svoji rodinu), kompenzace (člověk se snaží najít smysl v nějaké jiné činnosti, např. odchází od rodiny a zakládá jinou nebo záporné formy kompenzace např. alkohol drogy, střídání partnerů), sublimace (člověk nahrazuje své nežádoucí chování jiným chováním schvalovaným okolím), racionalizace (hledáme rozumové důvody pro to co se stalo), projekce (člověk předpokládá u druhých lidí své názory a postoje, očekává např. že všichni budou truchlit s ním).

Od úniku jsou odvozeny: negativismus (jedinec reaguje opačně, než se od něho očekává), izolace (člověk se stahuje do samoty a odmítá komunikovat), únik do fantazie, únik do nemoci (hovoříme o spojení somatické a psychické stránky), regrese (člověk se vrací k vývojově nižším formám chování), fixace (ustrnutí na určitém objektu, osobě, návyku apod.), popření a potlačení (člověk odmítá danou situaci vnímat jako reálnou) a opačné reagování (jedná obráceně než jak to vnitřně cítí a vnímá).

Ať už člověk zareaguje na životní situaci jakkoliv, je důležité, aby se mu jeho rodina a příbuzní snažili být oporou, drželi pohromadě a snažili se vše překlenout, protože nejlepší lékař v tomto případě je čas, který vyléčí všechno.

Závěr

Hlavním cílem mé bakalářské práce byl rozbor příčin, které vedou ke ztrátě domova a rodiny. Po uvedení základních údajů, co to vlastně rodina je a jaké by měla plnit funkce, jsem svou práci dále směřoval spíše na vztahy mezi lidmi, které mohou ztroskotat v rodinách, ve kterých se vyskytuje problém jménem alkohol, závislost na nealkoholových drogách a patologické hráčství. Alkoholů jsem se věnoval také z důvodu vlastní zkušenosti, protože zapříčinil rozvod mých vlastních rodičů.

Dalším, podle mě vážným důvodem pro rozpad rodiny a tím i ztráty domova je na jedné straně úspěšné podnikání a na druhé straně jako protiklad nezaměstnanost. Člověk, který je úspěšným podnikatelem většinou svou nepřítomnost v kruhu rodinném vyvažuje svým blízkým po materiální stránce a tím si zakládá na rozklad a nefunkčnost zdravé rodiny. Naproti tomu člověk, který ztratí své zaměstnání tak přichází o svůj zdravý vliv na rodinu tím, že postrádá společenský status a klesá mu životní úroveň. Tím, že je bez finančních prostředků nedokáže dostatečně uspokojit své blízké a rodina se mu postupně rozpadá.

Myslím si, že tyto mé názory nejsou dogma, ale troufám si tvrdit, že u většiny případů takto probíhá rozpad rodiny a tím i úplného domova. Z vlastní zkušenosti a z příkladů mého okolí jsem usoudil, že určitě záleží na vzájemné toleranci a obětavosti obou partnerů. Na vážení si a pochopení jeden druhého, ale hlavně na komunikaci, která mezi jednotlivými členy dnešní rodiny chybí.

RESUMÉ:

Bakalářská práce na téma „Rozbor příčin ztráty domova a rodiny“ je rozdělena do tří hlavních kapitol. Rodina je vnímána jako společenská buňka, která spojuje muže, ženu a jejich potomky. Člověk zde získává první poznatky o okolním světě, návyky a představy o normách chování.

První kapitola je rozdělena do pěti částí. Každá z nich podrobněji seznamuje s charakteristikou rodiny. Jde o její strukturu, základní funkce, které správně fungující rodina plní nebo neplní a s tím související problémy současné rodiny. Zabývá se také trendy v rodině a manželství, které jsou příznačné pro dnešní industriální společnost.

Druhá kapitola je věnována demografickým údajům. Je zde podrobněji rozepsána rozvodovost a příčiny rozvodovosti v České republice v roce 2005. V souvislosti s tím se práce podrobněji zabývá rodinou, která je chápána jako socializační činitel. Závěrem této kapitoly je větší pozornost věnována legislativním aspektům rodiny a sociálním aspektům pohlaví.

Poslední kapitola této práce se zabývá faktory, které ovlivňují stabilitu rodiny. Podrobněji charakterizuje tři faktory, které ovlivňují rozpad manželství, rodiny a domova. Těmi jsou návykové chování a závislosti, problém současnosti - podnikání kontra čas na rodinu, životní osudy a tragédie.

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
Fakulta humanitních studií
INSTITUT MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Anotace

ČERMÁK, Aleš. Rozbor příčin ztráty domova a rodiny. (Bakalářská práce).
Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Institut mezioborových studií Brno, 2007. 43 s.

Tato bakalářská práce je zaměřena na rodinu v celé její šíři. Nejprve ji charakterizuje jako celek, v němž popisuje strukturu rodiny, její hlavní funkce a dotýká se některých problémů v současné rodině. Dále pak práce informuje o rozvodovosti v České republice ze statistik a v podstatné části popisuje působení negativních vlivů na rozpad manželství a rodiny. Jako negativní vlivy definuje a rozebírá závislost na alkoholu a drogách, patologické hráčství, podnikání a vyrovnávání se s životními osudy a tragédiemi.

Klíčová slova:

rodina, manželství, struktura a funkce rodiny, problémy současné rodiny, rozvodovost, rozpad rodiny - alkohol, drogy, podnikání

Annotation

ČERMÁK, Aleš. Cause analysis of family and home loss. (Bachelor work).
Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Institute of intersubject studies Brno, 2007. 43 b.

This Bachelor work analyses family in all its span. At the beginning of this work it's characterized as a unit where the structure of a family is described, its main functions and the author would like to show some of the problems of nowadays families. Further this work gives statistic information about the divorce rate in the Czech Republic and also describes negative influences leading to breaking up of a marriage and families. As a negative influences he defines and describes dependence on alcohol and drugs, pathological gambling, running business and at the end shows how to reconcile with difficult life problems and tragedies.

Key words:

Family, Marriage, Structure and function of family, nowadays families problems, divorce rate, families breaking up because of alcohol, drugs and business running.

Použitá literatura

Tištěné prameny:

Národní koncepce rodinné politiky - Ministerstvo práce a sociálních věcí

Národní zpráva o rodině - Ministerstvo práce a sociálních věcí

Knihy:

1. KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. a kol.: *Člověk - prostředí - výchova*. Praha, Paido, 2001, 199 s.
2. KŘIVOHLAVÝ, J.: *Psychologie zdraví*. Praha, Portál 2001, 279 s.
3. JANDOUREK, J.: *Sociologický slovník*. Praha, Portál 2001, 285 s.
4. JANDOUREK, J.: *Úvod do sociologie*, Praha, Portál 2003, 208 s.
5. JIŘINCOVÁ, B., HOLEČEK, V., MIŇHOVÁ, J. a kol.: *Vybrané kapitoly z psychologie zdraví*. Plzeň, Vydavatelství ZČU, 1996, 102 s.
6. MAŘÍKOVÁ, H.: *Proměny současné české rodiny*. Praha, Sociologické nakladatelství, 2000, 170 s.
7. MATĚJČEK, Z.: *Rodiče a děti*. Praha, Avicenum 1986, 335 s.
8. MATĚJČEK, Z., Dytrych, Z.: *Děti, rodina a stres*. Praha, Galén 1994, 214 s.
9. MATOUŠEK, O.: *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha, sociologické nakladatelství 1993, 144 s.
10. MIŇHOVÁ, J., PRUNNER, P.: *Kapitoly ze sociální psychologie pro právníky*. Dobrá voda u Pelhřimova, Aleš Čeněk, 1998, 165 s.
11. NAKONEČNÝ, M.: *Základy psychologie*. Praha, Akademie 1998, 590 s.
12. NAKONEČNÝ, M.: *Sociální psychologie*. Praha, Akademie 1999, 287 s.
13. NEŠPOR, K.: *Návykové chování a závislost*. Praha, Portál 2000, 150 s.
14. NETÍK, K. a kol.: *K osobnosti kriminálního toxikomana*. Praha, Psychiatrické centrum 1991, zpráva č.108
15. NOVÁK, F.: *Jak (pře)žít s podnikatelem*. Praha, Grada 1997, 103 s.
16. SINGLY, F.: *Sociologie současné rodiny*. Praha, Portál 1999, 127 s.

17. SKÁLA, J.: *Alkohol a jiné (psychotropní) drogy: abúzus a závislost*. Praha, Avicenum, 1986, 90 s.
18. SKÁLA, J.: *Závislost na alkoholových a jiných drogách*. Praha, Avicenum, 1987, 206 s.
19. SKÁLA, J.: *... až na dno!?*. Praha, Avicenum 1988, 139 s.
20. SMOLÍK, P.: *Duševní a behaviorální poruchy*. Praha, Maxdorf Jessenius, 1996, 506 s.
21. VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha, Portál 1999, 444 s.
22. VÍTEK, K.: *Problémy manželské rovnováhy*. Praha, Svoboda 1985, 277 s.

Časopisy:

Sociologický časopis

Psychologie dnes

Statistická ročenka

Internet:

Český statistický úřad www.czso.cz

Ministerstvo práce a sociálních věcí www.mpsv.cz

Výzkumný ústav práce a sociálních věcí www.vupsv.cz